

Korte boekbespreking

De komma van Kohlbrugge

H.J. Boiten

A. de Reuver promoveerde in 1992 op het proefschrift *Bedelen bij de Bron*. Zoals Kohlbrugge ooit putte uit de Bron, zo haalt De Reuver overvloedig naar boven uit de bron van zijn proefschrift bij zijn nieuwe boek over Kohlbrugge. Het staat in elk geval garant voor een verantwoord boek over leven en werk van een boeiende figuur. Want dat was Kohlbrugge. Adolf Zahn tekent het portret van zijn leermeester trefzeker. ‘Ik zie hem in de geest nog dikwijls op de kansel staan, die ernstige, grote man, die op die momenten alleen voor God ontzag had, vervuld van de onomstotelijke waarheid van diens Woord. Ik heb nooit zo’n verschijning op de kansel gezien, omdat ik deze volstreekte overtuigdheid, dit zich vastklemmen aan het Woord nooit bij anderen heb aangetroffen.’ Kohlbrugge durfde met God alleen staan.

Levensgang

Denk niet dat er bij Kohlbrugge iets van eigen kracht te etaleren is. De Reuver schetst een mens die in zijn leven tal van tegenslagen kreeg te incasseren. Aanvankelijk leek het anders. Hermann Friedrich (geboren in 1803) was de zoon van een uit Duitsland afkomstige zeepfabrikant en studeerde gemakkelijk theologie en oosterse talen. Toen hij twintig was, kon hij met Amsterdamse rabbijnen discussiëren in het Hebreeuws. Twee jaar later werd hij hulpprediker in de Lutherse gemeente. Maar zijn protest tegen het rationalisme in de prediking resulteerde uiteindelijk in zijn afzetting. Hij zocht aansluiting bij de hervormde gemeente in Utrecht, maar het werd hem geweigerd. De rustverstoorder paste niet in dat gezapige klimaat. Intussen stierf zijn jonge vrouw Catharina Engelbert, met wie hij nog geen vier jaar getrouwd was. Kohlbrugge komt door ondervinding aan de weet dat Christus’ kracht juist in zwakheid tot zijn recht komt.

Keerpunt en komma

In een periode van rust bezoekt hij het Duitse Wuppertal. Daar vindt het keerpunt van zijn leven plaats: bij de voorbereiding van een preek over Romeinen 7:14: ‘Wij weten immers, dat de wet geestelijk is; ik echter ben vlees, verkocht onder de zonde.’ Wat maakt nu zo’n indruk op Kohlbrugge? Hij ontdekt de komma tussen ‘vlees’ en ‘verkocht onder de zonde’. Een christen mens is niet onder de zonde verkocht, *voorzover* deze vleeselijk is. Hij is *geheel* vleeselijk en dat blijft zo. Paulus schrijft dit immers na zijn bekering. Scherp hekelt Kohlbrugge de gedachte dat je als christen door Gods genade én door eigen vrome inzet de heiligheid als eindstreep kan bereiken. Nee, juist de christen die zich in Christus geheiligd weet en door de Geest geleid wordt, komt tot de pijnlijke ervaring dat hij vleeselijk is. Voor de heiliging dien je je bij Christus te vervoegen en je aan Hem te houden. Op het verwijt van Krummacher uit Duitsland en Isaäk da Costa uit Nederland, dat Kohlbrugge naar het antinomianisme overhelde, heeft deze wel antwoord. Een christen blijft tot zijn laatste snik zondaar, God zelf werkt door zijn Geest en Woord het wonder van heilig leven.

Toch predikant

Van 1833 tot 1845 woont Kohlbrugge als ambteloos burger in Utrecht. Zonder geldzorgen zet hij intensief de bestudering van de Bijbel voort. In 1845 ontvangt hij het verzoek pastoraat te geven aan een groep gemeenteleden die zich in Elberfeld distantieerden van de officiële kerk. In april 1847 is die gemeente geïnstitueerd en in mei datzelfde jaar hebben de ouderlingen Kohlbrugge als hun predikant bevestigd. Daar is Kohlbrugge zijn verdere leven predikant gebleven. Zijn vrouw stierf in 1866, zijn dochter in 1873, zelf sterft hij in 1875. Zijn laatste woorden waren: 'Mijn Heiland leve. Dit weet ik dat ik in Gods hands genesteld lig. Hoe zoet is mij het sterven. Een grote dag van vrijheid en van vrolijkheid.' Veel preken van Kohlbrugge zijn uitgegeven, ook vertaald in het Nederlands. Hij heeft ook school gemaakt door zijn geschriften, door zijn leerlingen, door zijn schoonzoon Eduard Böhl. Velen hebben zijn invloed ondergaan. Nog steeds.

Betekenis

De Reuver geeft terecht aan dat er onvoldoende reden is om Kohlbrugge te typeren als een 'Luther redivivus'. Kohlbrugge heeft niet de statuur van Luther. Hij blijft gefocust op vragen rond de *toe-eigening* van het heil. Maar onmiskenbaar raakt hij de kern daarvan met Luthers theologie van het kruis, de rechtvaardiging door het geloof. Hij was theologisch belesen. Hij kende kerkvaders als Ambrosius, Augustinus en Athanasius, las graag de reformatoren en ook de theologen uit de nareformatische periode. Vooral was hij thuis in Luther. Kohlbrugge keerde zich tegen het rationalisme van de verlichting. Hij onderwierp zich onvoorwaardelijk aan het geïnspireerde Woord van God. Hij ging de confrontatie aan met het subjectivisme. Natuurlijk is vroomheid geen vijand van innerlijke ervaring. Maar het innerlijk mag het geloof-in-het-Woord niet overwoekeren. Alle ervaring-in-ons ligt verankerd in het heil-buiten-ons. Ten slotte keerde hij zich tegen het activisme. Het evangelie leert in Christus te zijn en bij Hem te blijven.

Kritiek

De Reuver tekent kritisch enkele tekortkomingen van Kohlbrugge. Zijn kracht lag in spirituele diepgang, niet in maatschappelijke breedte of systematische aanpak. Hij koos vrijwel kritiekloos voor de politiek en sociale situatie van dat moment. Boeiend is ook het hoofdstuk over het welbehagen van God. In zijn prediking is Kohlbrugge op het punt van de verwerping op z'n zachtst gezegd terughoudender dan de gereformeerde vaders veelal waren. Barth besprak de theologie van Kohlbrugge in zijn studie over de protestantse theologie van de 19e eeuw. Barth is van oordeel dat Kohlbrugge vooral de rechtvaardiging leert, terwijl Calvijn met twee woorden sprak: rechtvaardiging én heiliging. Maar De Reuver neemt Barths kritiek niet over. In zijn nadruk op de rechtvaardiging gaat het Kohlbrugge om de echtheid van de heiliging. Echte heiliging is nooit onze prestatie, maar is en blijft voluit genadegeschenk. En dat blijft ook vandaag van betekenis. Tegen oppervlakkig moralisme, tegen werkheiligheid. Het komt aan op de navolging van Christus. In gemeenschap met Hem komt zijn gebod tot zijn recht.

Het Oude Testament de sleutel

Vanaf zijn promotie is De Reuver met het werk van Kohlbrugge bezig gebleven. Dat is terug te vinden in een zestal hoofdstukken, waarin de meest markante thema's van diens theologie aan de orde komen. Het eerste thema raakt de vraag: hoe las Kohlbrugge de Bijbel? Dan

blijkt het Oude Testament de sleutel van het evangelie. Je leest en leert het Nieuwe Testament tegen de achtergrond van het Oude Testament. Ook het Oude Testament is Godswoord vol van de Geest van Christus. Vergeet niet dat de gelovigen ten tijde van het Nieuwe Testament ál hun troost hebben gevonden in de oudtestamentische Schrift, in Mozes, de profeten en psalmen. En Jezus beroept Zich er niet op dat Hij bij zijn doop door de Vader met een hoorbare stem en met de Heilige Geest was verzegeld. Hij beroept Zich op het geschreven Woord.

Zo bespreekt De Reuver het thema van de vleeswording van het Woord. Zeker, Kohlbrugge is een aanhanger van de klassieke christologie, maar de manier waarop hij de echte menselijkheid van de Zoon van God onder woorden brengt, is markant. De Zoon van God werd mens in gebrokenheid, zwakheid en sterfelijkheid. Dat God in Christus een mens werd zoals wij, is een hoofdthema in zijn theologie.

Hoezeer Kohlbrugge ook recht wil doen aan Gods Woord: hij heeft er zo'n diep respect voor dat hij zou willen volstaan met het voorlezen van de preektekst. God wil echter dat zijn Woord door mensenmond bediend wordt. Door zijn Geest zoekt de sprekende God met mensen contact. Aan het werk van de Geest is het te danken dat mensen tot geloof komen en er iets aan beleven. Maar alle bevindelijkheid die niet volledig voor anker gaat in het Woord van God, krijgt het onder zijn ontmaskerend woord zwaar te verduren.

Andere thema's uit de theologie van Kohlbrugge die De Reuver behandelt, zijn de aanvechtingen van het geloof, de heiliging van het leven en het welbehagen van God in zijn ontferming. Enkele karakteristieke fragmenten van Kohlbrugges werk zijn toegevoegd.

Nu het proefschrift van De Reuver nieuw niet meer verkrijgbaar is, vormt dit boek een fijne introductie op leven en werk van Kohlbrugge voor een groot publiek. In een tijd waarin evangelische en charismatische tendensen zich sterk maken, klinkt hier een tegenstem die heilzaam tegenwicht biedt en het hart raakt. Het boek spoort aan tot het lezen van Kohlbrugge zelf. En daar word je rijker van.

N.a.v.: Dr. A. de Reuver, *H.F. Kohlbrugge. Een inleiding met kernteksten*, uitg. Kok, Kampen 2005. ISBN 90 435 1080 7. 144 pag. Prijs €14,50.